

**ΝΟΥΘΕΤΗΡΙΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ
“Η ΩΦΕΛΕΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ”**

Ο Μέγας Βασίλειος ως Οικουμενικός Διδάσκαλος, πανεπιστήμων της εποχής του και άριστος παιδαγωγός συνέγραψε μεταξύ των ετών 363 ή 364 μ.Χ. την ομιλία «**Προς τους νέους, όπως αν εξ Ελληνικών ωφέλοιτο λόγων**». Η άκρως σημαντική παιδαγωγική και διδακτική αυτή ομιλία του θεοφόρου Ιερού Πατρός συνεγράφη ευθύς αμέσως μετά την έκδοση του διατάγματος του Ιουλιανού με το οποίο απαγορευόταν στους χριστιανούς διδασκάλους να διδάσκουν την κλασική φιλολογία και εν γένει αρχαιοελληνική γραμματεία στους νέους, καθώς επίσης την ρητορική και την φιλοσοφία.

Ο Ουρανοφάντωρ της Εκκλησίας Θεόπνευστος Πατέρας απηύθυνε την συγκεκριμένη πραγματεία ή διάλεξη προς το σύνολο των χριστιανών νέων της εποχής του στους οποίους υπόσχεται ότι θα συνεχίσει να τους συμβουλεύει καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του. Η ομιλία αυτή, η οποία τόσο πολύ επηρέασε διά μέσου της ιστορίας την Εκκλησία έναντι της κλασικής παιδείας και η οποία τόσο πολύ προσέλκυσε την προσοχή των ειδικών χριστιανών μελετητών, αποδεικνύεται ότι συνεχίζει ακόμη και στις μέρες μας να αποτελεί το μέτρο της εκκλησίας προς μιας θετική αντιμετώπιση των επιτευγμάτων της ανθρώπινης σοφίας και των πνευματικών ρευμάτων και κατευθύνσεων του σύγχρονου κόσμου.

Ο καθηγητής Βασίλειος Ψευτογκάς ως πατρολόγος μελετητής και συγγραφέας αναφέρει ότι στην συγκεκριμένη ομιλία τονίζεται η ωφέλεια, η οποία προκύπτει για τους νέους εκ της μελέτης των έργων των εν γένει συγγραφέων και φιλοσόφων της ελληνικής παιδείας. Ο Βασίλειος θεωρεί τα ελληνικά γράμματα και εν γένει την

θύραθεν παιδεία ως απαραίτητο προπαρασκευαστικό στάδιο, προκειμένου οι νέοι να στραφούν στη μελέτη και την κατανόηση της υψηλότερας και βέλτιστης ζωής, η οποία δεν είναι άλλη από την μέλλουσα και αιώνια ζωή στην οποία αναφέρονται με την θεόπνευστη διδασκαλία τους οι Γραφές.

Ο Ιερός Πατήρ υποστηρίζει ότι κάθε τι εκ της κλασικής παιδείας συντελεί στην ηθική διαπαιδαγώγηση, είναι χρήσιμο και ωφέλιμο και πρέπει να συλλέγεται μετά προσοχής πανταχόθεν, όπως ακριβώς οι μέλισσες συλλέγουν το χρήσιμο από τα ανθισμένα ρόδα για την παρασκευή του μέλιτος. Εκείνο δε το οποίο απορρίπτει παντελώς εκ της αρχαιοελληνικής παιδείας ο Μέγας Βασίλειος είναι η περί θεών μυθολογία. Οι χριστιανοί νέοι μπορούν να εύρουν στην κλασική φιλολογία αξιοθαύμαστα ηθικά διδάγματα και παραδείγματα εναρέτου βίου, όπως είναι οι αναφερόμενοι Όμηρος, Ησίοδος, Θέογνις, Σόλων, Ευριπίδης. Από τους μεγάλους φιλοσόφους ιδιαιτέρως μνημονεύεται ο Πλάτων, ενώ από τους πολιτικούς άνδρες της αρχαίας Ελλάδος προβάλλονται ο Περικλής, ο Σωκράτης, ο Ευκλείδης, ο Κλεινίας και ο Μέγας Αλέξανδρος των οποίων οι αρετές θεωρούνται σύμφωνες με τα παραγγέλματα του Ιερού Ευαγγελίου. Σε γενικότερο πλαίσιο ο Μέγας Βασίλειος ως βάση αξιολογήσεως της θύραθεν παιδείας θέτει την περί βίου θεώρηση της χριστιανικής πίστεως και απορρίπτει οτιδήποτε αρνητικό και επιβλαβές, δεχόμενος τα θετικά στοιχεία αυτής.

Ο μέγας παιδαγωγός Βασίλειος στη συγκεκριμένη ομιλία του αναφέρει μεταξύ άλλων τα εξής:

«Να συναναστρεφόμεθα με ποιητές και λογογράφους και ρήτορες και με όλους από τους οποίους πρόκειται να προέλθει κάποια ωφέλεια για την επιμέλεια της ψυχής»

«Είναι πολλά αυτά που με παρακινούν, παιδιά μου, να σας συμβουλευώ, όσα θεωρώ ότι είναι άριστα και όσα έχω την πεποίθηση ότι σας συμφέρουν, εάν τα προτιμήσετε. Διότι και η ηλικία που έχω τώρα και η εκγύμνασή μου με πολλά

πράγματα, αλλά κυρίως διότι έζησα αρκετά και την μίαν και την άλλη μεταβολή του βίου, η οποία διδάσκει τον καθένα, με έκαμαν να γνωρίσω τα ανθρώπινα πράγματα, ώστε να μπορώ να υποδεικνύω τον πιο ασφαλέστερο δρόμο σ' αυτούς που μόλις τώρα εισέρχονται στη ζωή...

Εάν λοιπόν με προθυμία μπορείτε να δέχεσθε αυτά που λέγω, θα ανήκετε στην δευτέρα θέση αυτών που επαινεί ο Ησίοδος. Αλλιώς, εγώ μεν δεν θα πω τίποτε το δυσάρεστο, εσείς δε να ενθυμείσθε με ενάργεια τα ποιήματα, όπου εκείνος λέγει ότι άριστος μεν είναι αυτός που ξεχωρίζει από μόνος του αυτά που πρέπει, καλός δε και εκείνος που ακολουθεί αυτά που οι άλλοι έχουν υποδείξει. Εκείνος δε που δεν είναι κατάλληλος ούτε για το ένα ούτε για το άλλο από αυτά είναι άχρηστος σε όλα. Μη απορείτε δε εάν λέγω ότι από μόνος μου εγώ ο ίδιος έχω εύρει κάτι πιο ωφέλιμο, ενώ εσείς καθημερινώς φοιτάτε σε διδασκάλους και συναναστρέφεσθε τους λογίους από τους αρχαίους άνδρες με το να μελετάτε τα έργα που έχουν αφήσει. Ήλθα λοιπόν να σας συμβουλευσω τούτο εδώ. Ότι δηλαδή δεν πρέπει διά μιάς να παραδώσετε, ωσάν του πλοίου, τα πηδάλια της διανοίας σας σ' αυτούς τους άνδρες και να τους ακολουθείτε όπου και αν σας οδηγήσουν, αλλά να δέχεσθε από αυτούς ό,τι είναι χρήσιμο και να γνωρίζετε τι πρέπει να παραβλέπετε. Ποια λοιπόν είναι αυτά και πώς θα τα ξεχωρίσουμε, αυτό τώρα θα σας διδάξω...

Εμείς, παιδιά μου, παραδεχόμαστε ότι αυτή εδώ η ανθρώπινη ζωή δεν έχει καμιά αξία και γενικά δεν θεωρούμε ούτε ονομάζουμε αγαθό κάθε τι που μας είναι ωφέλιμο μόνο σ' αυτήν. Δεν θεωρούμε λοιπόν μεγάλο πράγμα, αλλά ούτε κρίνουμε άξιον την προγονική περηφάνια, ούτε την σωματική δύναμη, ούτε την ομορφιά, ούτε το μεγαλείο, ούτε τις τιμές από όλους τους ανθρώπους, ούτε αυτή την βασιλεία, ούτε ο,τιδήποτε άλλο σπουδαίο από τα ανθρώπινα θα μπορούσε κάποιος ν' αναφέρει. Ούτε θαυμάζουμε αυτούς, που τα έχουν, αλλά με τις ελπίδες προχωρούμε πιο μακριά και πράττουμε το κάθε τι για να παρασκευασθούμε για την άλλη ζωή. Αυτά λοιπόν που μας βοηθούν προς αυτή την ζωή λέγουμε ότι πρέπει και να τα αγαπούμε και να τα επιδιώκουμε με όλη μας την δύναμη. Αυτά όμως που δεν φθάνουν προς εκείνη την ζωή, να τα περιφρονούμε ως ανάξια λόγου... Αλλά τόσον μόνον αφού σας πω, ίσως αρκετά θα μπορούσα να σας δείξω ότι αν κάποιος, αφού συλλάβει με τον νουν του, όλη μαζί την ευτυχία από τότε που εδημιούργησαν οι άνθρωποι, και την αθροίσει σε ένα άθροισμα, θα βρει ότι δεν εξισώνεται ούτε με το μικρότερο μέρος από τα αγαθά εκείνα, αλλ' ότι όλα τα εδώ καλά απέχουν τόσο πολύ κατά την αξία συγκριτικά προς το πιο μικρό από τα αγαθά εκείνα, όσον υπολείπεται η σκιά και το όνειρο από την πραγματικότητα.

Στη ζωή αυτή λοιπόν οδηγούν οι Άγιες Γραφές, με το να μας παιδαγωγούν με απόρρητες αλήθειες. Όσον όμως χρόνο δεν είναι δυνατόν εξ αιτίας της ηλικίας να καταλαβαίνουμε το βαθύτερο νόημά τους, προγυμναζόμεθα με τα μάτια της ψυχής... Και εμείς λοιπόν πρέπει να πιστεύουμε ότι ευρίσκεται εμπρός μας ο πιο

μεγάλος από όλους τους αγώνες χάριν του οποίου πρέπει να πράττουμε το κάθε τι και να κοπιάζουμε με όση δύναμη έχουμε για να προετοιμασθούμε γι' αυτόν. Και να συναναστρεφόμεθα με ποιητές και λογογράφους και ρήτορες και με όλους τους ανθρώπους από τους οποίους πρόκειται να προέλθει κάποια ωφέλεια για την επιμέλεια της ψυχής... Και εμείς... εάν πρόκειται να παραμείνει αναφαίρετος σε εμάς η δόξα για το καλό, αφού προπαρασκευασθούμε με αυτούς εδώ τους εξωτερικούς διδασκάλους, τότε θα γίνουμε ακροατές των ιερών και απορρήτων μαθημάτων. Και κατά κάποιο τρόπο αφού συνηθίσουμε να βλέπουμε τον ήλιο μέσα στο νερό, έτσι τότε θα ρίψουμε τα βλέμματά μας και σ' αυτό το ίδιο το φως. «Πρέπει με κάθε προσοχή να προφυλάσσουμε την ψυχή, μη τυχόν με την γλυκύτητα των λόγων, χωρίς να το καταλάβουμε, δεχθούμε και κάτι κακό»

Εάν λοιπόν υπάρχει κάποια συγγένεια μεταξύ των δύο διδασκαλιών, η γνώση αυτών μπορεί να γίνει ωφέλιμη σ' εμάς. Εάν όχι, τότε το να γνωρίσουμε την διαφορά, αφού τις συγκρίνουμε, δεν είναι μικρό πράγμα στο να βεβαιωθούμε ποια είναι η καλύτερη... Πώς όμως πρέπει να τα διδασκόμεθα (τα εξωτερικά μαθήματα), θα το πω στο εξής. Πρώτον, λοιπόν, ως προς αυτά που λένουν οι ποιητές, για να αρχίσω από αυτούς, επειδή διαφέρουν στις διδασκαλίες, δεν πρέπει σε όλα να δίδετε προσοχή. Αλλά όταν διηγούνται πράξεις ή τους λόγους των καλών ανδρών, αυτούς πρέπει και να τους αγαπάτε και να τους μιμείσθε και μάλιστα να προσπαθείτε, όσον μπορείτε, να τους ομοιάσετε. Όταν όμως διηγούνται πράξεις πονηρών ανδρών, πρέπει να αποφεύγετε τη μίμησή τους, με το να σφραγίζετε τα αυτιά σας, όχι λιγότερο απ' όσο λένουν εκείνοι ότι έκαμε ο Οδυσσέας για να μη ακούσει τα τραγούδια των Σειρήνων.

Διότι η συνήθεια να ακούει κανείς τους κακούς από τους λόγους, είναι κάποιος δρόμος για να φθάσει στα πράγματα. Δια τούτο λοιπόν πρέπει με κάθε προσοχή να προφυλάσσουμε την ψυχή, μη τυχόν με την γλυκύτητα των λόγων, χωρίς να το καταλάβουμε, δεχθούμε και κάτι κακό, όπως ακριβώς αυτοί που λαμβάνουν μαζί με το μέλι και το δηλητήριο. Λοιπόν δεν θα επαινέσουμε για όλα τους ποιητές, ούτε όταν υβρίζουν, ούτε όταν εμπαιίζουν, ούτε όταν περιγράφουν τους εραστές και τους μέθυσους, ούτε όταν περιορίζουν την ευτυχία στο πλούσιο τραπέζι και τα άσεμνα τραγούδια. Πολύ δε περισσότερο δεν θα τους προσέξουμε, όταν ομιλούν για τους θεούς και μάλιστα όταν διηγούνται ότι είναι πολλοί και δεν έχουν ομόνοια... «Σύμφωνα με όλη την εικόνα των μελισσών πρέπει να χρησιμοποιείτε τα βιβλία»

Τα ίδια λοιπόν αυτά μπορώ να πω και για τους συγγραφείς και μάλιστα όταν συνθέτουν λόγους για να ψυχαγωγήσουν τους ακροατές. Δεν θα μιμηθούμε ούτε την επιτηδειότητα των ρητόρων στο να λένουν ψέματα. Διότι το ψέμα δεν αρμόζει σ' εμάς ούτε στα δικαστήρια ούτε σ' άλλες πράξεις. Σ' εμάς που έχουμε προτιμήσει τον σωστό δρόμο και την αληθινή ζωή και που έχουμε νόμο να μη καταφεύγουμε στα δικαστήρια. Αλλά θα δεχθούμε από αυτούς εκείνα μάλιστα με τα οποία

επαίνεσαν την αρετή ή εστιγμάτισαν την κακία. Όπως δηλαδή από τα άνθη, άλλοι μεν απολαμβάνουν μόνον την ευωδία και το χρώμα, ενώ οι μέλισσες μπορούν να λαμβάνουν και το μέλι απ' αυτά. Έτσι λοιπόν και εδώ είναι δυνατόν, αυτοί που δεν επιδιώκουν μόνον το τερπνό και το ευχάριστο από τους λόγους αυτούς να αποθησαυρίσουν και κάποια ωφέλεια στην ψυχή τους. Σύμφωνα λοιπόν με όλη την εικόνα των μελισσών πρέπει να χρησιμοποιείτε τα βιβλία. Διότι και εκείνες ούτε πηγαίνουν ομοίως σε όλα τα λουλούδια, ούτε πάλιν προσπαθούν να μεταφέρουν αυτά στα οποία πετούν, αλλά αφού λάβουν από αυτά όσον είναι κατάλληλο για την εργασία τους, αφήνουν το υπόλοιπο και φεύγουν. Και εμείς εάν είμεθα σώφρονες, αφού αποκομίσουμε απ' αυτά όσον μας είναι οικείο και συγγενεύει προς την αλήθεια, τα υπόλοιπα θα τα παρατρέξουμε. Και όπως, όταν κόπτουμε από την τριανταφυλλιά το άνθος, παραμερίζουμε τα αγκάθια, έτσι και στην περίπτωση των συγγραμμάτων αυτών, αφού καρπωθούμε από αυτά όσον είναι χρήσιμο, ας προφυλαχθούμε από το βλαβερό. Ευθύς λοιπόν εξ αρχής πρέπει να εξετάζουμε το καθένα από τα μαθήματα και να το προσαρμόζουμε προς τον σκοπό, φέροντες, σύμφωνα με την δωρική παροιμία, την πέτρα προς το αλφάδι.

Και επειδή λοιπόν πρέπει με την αρετή να φθάσουμε στην άλλη ζωή, αυτή δε η αρετή έχει υμνηθεί πολύ από τους ποιητές και από τους συγγραφείς, ακόμη δε περισσότερο από άνδρες φιλοσόφους, πρέπει πάρα πολύ να προσέχουμε στους λόγους αυτούς. Διότι η ωφέλεια δεν είναι μικρά, το να γεννηθεί στις ψυχές των νέων κάποια οικειότητα και συνήθεια για την αρετή, επειδή ακριβώς τα μαθήματα αυτά από την φύση τους είναι ανεξάλειπτα και εντυπώνονται εξαιτίας της απαλότητας των ψυχών. Για ποιον άλλο λόγο άραγε θα υποθέσουμε ότι ο Ησίοδος εσκέφθη να συνθέσει αυτά εδώ τα ποιήματα που όλοι τραγουδούν, εάν όχι παρά

για να προτρέπει τους νέους στην αρετή; ... Μου φαίνεται λοιπόν ότι για κανένα άλλο λόγο δεν τα είπε αυτά παρά για να μας προτρέπει στην αρετή και να μας παρακινεί όλους να γινόμαστε καλοί και ακόμη για να μη υποχωρήσουμε πριν από το τέλος, αφού χαλαρώσουμε από τους κόπους. Και φυσικά, εάν και κάποιος άλλος εξύμνησε την αρετή παρομοίως με αυτά, ας δεχθούμε τους λόγους, διότι μας φέρουν στον ίδιο σκοπό. Όπως δε εγώ έχω ακούσει από κάποιον άνθρωπο (εννοεί πιθανόν τον Λιβάνιο), ικανό να κατανοήσει το πνεύμα του ποιητού, ολόκληρη η ποίηση στον Όμηρο είναι έπαινος αρετής και όλα σ' αυτόν, εκτός από αυτά που είναι επουσιώδη, οδηγούν προς την αρετή...

Είναι ωσάν ο Όμηρος να λέγει με δυνατή φωνή ότι: «Πρέπει, ω άνθρωποι, να φροντίζετε για την αρετή, η οποία και με τον ναυαγό συγκολυμβά, και όταν φθάσει γυμνός στην ξηρά, θα τον κάμει τιμιώτερο από τους ευτυχισμένους Φαίακες. Και πράγματι αυτή είναι η αλήθεια. Τα μεν άλλα από τα αποκτήματα δεν ανήκουν σ' αυτούς που τα κατέχουν, παρά σ' εκείνους που τα αποκτούν οπωσδήποτε, διότι μεταβάλλουν θέση πότε εδώ και πότε εκεί, όπως συμβαίνει στο παιχνίδι των κύβων. Η αρετή είναι το μόνον αναφαίρετο από τα κτήματα, διότι παραμένει στον άνθρωπο και εφόσον ζει και όταν πεθάνει. Γι' αυτό και ο Σόλων λοιπόν μου φαίνεται ότι είπε προς τους πλουσίους αυτό εδώ.

«Αλλ' εμείς δεν θα ανταλλάξουμε μαζί τους την αρετή με τον πλούτο, διότι η μεν αρετή είναι πάντοτε σταθερά ενώ τα χρήματα τα έχει πότε ο ένας και πότε ο άλλος από τους ανθρώπους»...

Και σχεδόν όλοι αυτοί που φημίζονται για την σοφία τους, ο καθένας, άλλος ολιγότερο και άλλος περισσότερο, ανάλογα με τη δύναμή του, εξύμνησαν την αρετή στα συγγράμματά τους. Σ' αυτούς πρέπει να δώσουμε εμπιστοσύνη και να προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τους λόγους τους στη ζωή μας. Διότι αυτός που στηρίζει εμπράκτως την αρετή που από τους άλλους φθάνει μόνον ως τα λόγια «αυτός μόνον είναι μυαλωμένος, οι άλλοι δε ωσάν σκιές πετούν» (Πλάτωνος, «Πολιτεία» 482 D).

«Δεν πρέπει δηλαδή να παραδεχόμεθα όλα ανεξαιρέτως, αλλ' όσα είναι χρήσιμα»

Αλλά ας ξαναγυρίσουμε πάλι σ' αυτό, που από την αρχή έλεγα, ότι δεν πρέπει δηλαδή να παραδεχόμεθα όλα ανεξαιρέτως, αλλ' όσα είναι χρήσιμα. Πράγματι είναι απρεπές να απομακρύνουμε τα βλαβερά από τα τρόφιμα και να μη εξετάζουμε καθόλου αυτά από τα μαθήματα που τρέφουν την ψυχή μας, αλλά ωςάν χείμαρρος παρασύροντες κάθε τι που ευρίσκεται εμπρός μας, να το καταπίνουμε... Επειδή δε εμνημόνευσα στεφάνια και αθλητές πρέπει να πω ότι αυτοί τότε αναλαμβάνουν τα αγωνίσματα στο στάδιο... και υφίστανται τα πάντα και κινδυνεύουν να λάβουν ένα στεφάνι από κότινο ή από σέλινο ή από κάτι άλλο από τα παρόμοια... Εμείς δε στους οποίους πρόκεινται έπαθλα τόσο θαυμαστά και κατά το πλήθος και κατά το μέγεθος, ώστε να είναι αδύνατον να περιγραφούν με λόγια, με το να κοιμούμεθα και από τα δύο πλευρά και να διαιτώμεθα με πολλή άνεση, θα είναι ποτέ δυνατό να τα λάβουμε με το ένα χέρι μας;

Δεν πρέπει λοιπόν εκτός από τις απαραίτητες ανάγκες να υπηρετούμε δουλικώς το σώμα. Αλλά στην ψυχή πρέπει να παρέχουμε τα περισσότερα ωφέλιμα, με το να την ελευθερώνουμε με την φιλοσοφία, όπως από τα δεσμά της φυλακής, από κάθε επικοινωνία προς τα σωματικά πάθη και με το να κάνουμε συνάμα το σώμα ανώτερο από τα πάθη... Εγώ δε θαυμάζω και τον Διογένη για την περιφρόνηση προς κάθε τι το ανθρώπινο. Αυτός απέδειξε ότι είναι πλουσιότερος από τον μεγάλο βασιλέα, διότι εχρειάζεται ολιγότερα για την ζωή του πράγματα από εκείνον... Αλλά, νομίζω, αρμόζει και όταν απουσιάζει ο πλούτος, να μη τον ποθούμε, και όταν υπάρχει, να μη μεγαλοφρονούμε για την κατοχή του, παρά να γνωρίζουμε να τον διαχειριζόμαστε. Διότι το απόφθεγμα του Σωκράτους είναι σωστό, αφού αυτός όταν κάποιος πλούσιος άνθρωπος εκαυχάτο για τα χρήματα, είπε ότι δεν θα θαυμάσει πριν μάθει ότι γνωρίζει και να τα χρησιμοποιεί...

Εγώ λοιπόν αυτά που κρίνω ότι είναι άριστα, άλλα μεν τώρα είπα, άλλα δε θα σας συμβουλευσω καθ' όλη την ζωή. Εσείς δε από τις τρεις ασθένειες, μη φανείτε ότι πάσχετε από την αθεράπευτη, μήτε να δείξετε ότι η ασθένεια της διανοίας είναι

παρόμοια προς εκείνη που έχουν αυτοί, οι οποίοι είναι ασθενείς στα σώματα. Διότι αυτοί μεν που υποφέρουν τις μικρές από τις ασθένειες, αυτοί επισκέπτονται τους ιατρούς. Αυτοί δε που έχουν καταληφθεί από βαρύτερες ασθένειες, καλούν κοντά τους αυτούς που θα θεραπευθούν. Αυτοί δε που έχουν φθάσει ολότελα σε αθεράπευτη μελαγχολία, αυτοί, και όταν οι Ιατροί έρχονται, δεν τους πλησιάζουν. Αυτό μακάρι να μη το πάθετε τώρα εσείς, με το να αποφεύγετε αυτούς που έχουν σωστές σκέψεις».